

FIATAL RÓMAI KOROS RÉGÉSZEK VI. KONFERENCIÁJA

Az előadások kivonatai

Szerkesztette: Boruzs Katalin

*2011. NOVEMBER 10-11.
VISEGRÁD
MÁTYÁS KIRÁLY MÚZEUM*

MÁTYÁS KIRÁLY MÚZEUM
VISEGRÁD

FIATAL RÓMAI KOROS RÉGÉSZEK VI. KONFERENCIÁJA
2011. NOVEMBER 10-11.
VISEGRÁD
MÁTYÁS KIRÁLY MÚZEUM

A konferencia programja

2011. november 10. csütörtök

10.15 **Megnyitó** – Buzás Gergely múzeumigazgató köszönti a konferencia résztvevőit

10.30 – 12.00 Elnök: Kováts István

10.30 – 10.50 **Buzás Gergely**: Római kövek a középkorban.

10.50 – 11.10 **Gróf Péter**: A római limes visegrádi emlékei és a Dunai Limes – UNESCO Világörökség program.

11.10 – 11.30 **Tóth János Attila**: Rómaiak a Dunában.

11.30 – 11.50 **Szabó Antal - Fazekas Ferenc**: A lussoniumi régészeti kutatások újabb eredményei (2011).

Vita

12.00- 13.30 Ebéd

14.00 – 15.30 Elnök: Gróf Péter

14.00 – 14.20 **Tokai Zita Mária**: Kora császárkori temető Alsópáhok – Hévízdombon.

14.20 – 14.40 **Merczi Mónika**: Újabb késő római sírok az Esztergom-Kossuth Lajos utcai temetőből.

14.40 – 15.00 **Ottományi Katalin**: Késő római síresoportok Pátyon

15.00 – 15.20 **Lassányi Gábor**: Temető a Duna partján - Kutatások az aquincumi polgárváros keleti nekropoliszában.

Vita

15.30 – 16.00 Szünet

16.00 – 17.30 Elnök: Sosztarits Ottó

16.00 – 16.20 **Dr. Kiss Péter - Nyerges Anita**: "A szombathelyi Járdányi Paulovics István Romkert újabb kutatásai"

16.20 – 16.40 **Hódi Attila**: Adatok a savariai Isis-szentély építéstörténetéhez.

16.40 – 17.00 **Balázs Péter**: A savariai Iseum kútja.

Sosztarits Ottó - zárszó

Vita

18.30-tól

Vacsora.

FIATAL RÓMAI KOROS RÉGÉSZEK VI. KONFERENCIÁJA
2011. NOVEMBER 10-11.
VISEGRÁD
MÁTYÁS KIRÁLY MÚZEUM

2011. november 11. péntek

9.00 – 10.30 Elnök: Gabler Dénes

9.00 – 9.20 **Tímár Lőrinc:** Térszervezés a római lakóházépítészetben.

9.20 – 9.40 **Horti Gábor:** A Római Birodalom határvédelmének mélységi tagozódása, kérdések és problémák.

9.40 – 10.00 **Szabó Máté:** Nem romboló régészeti módszerek alkalmazása a pannoniai villakutatásban.

10.00 – 10.20 **Eke István:** Késő római villa Badacsonyan.

Vita

10.30 – 11.00 Szünet

11.00 – 13.00 Elnök: Gabler Dénes

11.00 – 11.20 **Pánczél Szilamér:** Üvegtárgyak tanúsága egy színházból.

11.20 – 11.40 **Rupnik László:** Sírköveken ábrázolt szerszámok Pannoniából

11.40 – 12.00 **Sóskuti Kornél – Wilhelm Gábor:** Római leletanyag a Felgyő–Kettőshalmi-dűlőben feltárt szarmata településen.

12.00 – 12.20 **Prohászka Péter:** A Vérteskethelyi 4. századi éremlelet: lehetőségek a rekonstrukcióra.

12.20-12.40 **Torbágyi Melinda:** Pénzforgalmi kutatások a római kori Magyarországon

Vita

Zárszó – Buzás Gergely múzeumigazgató.

13.00 – 14.30 Ebéd

14.30-

A Királyi Palota állandó és időszakos kiállításainak megtekintése:

- *Visegrád évszázadai. A római kor kezdete a Dunakanyarban* c. kiállítás

- régészeti kiállítás és enteriőrök a Palotában

Igény szerint kirándulás a környék látogatható római emlékeihez (Sibrik-domb, Kőbánya, Lepencei őrtorony).

Buzás Gergely: Római kövek a középkorban

A középkor nagyra értékelte az ókor építészeti hagyatékát. Ám ez az értékelés a legtöbbször a könnyen hozzáférhető, és megmunkálás nélkül is kényelmesen felhasználható építőanyagnak szólt. Sokkal ritkább az olyan ókori köemlék, amelyről egyértelműen állítható, hogy a középkorban esztétikai vagy történeti értéke miatt használtak fel újra. Az építészeti elemek mellett a középkori újrahasznosításban nagy szerepet játszanak a római síremlékek, különösen a szarkofágok, amelyek egyszerre szolgáltattak mintaképet és alapanyagot is a középkori funerális művészetnek. A római birodalom központjaitól távolabbi, vagy azon kifejezetten kívül eső területeken, mint amilyen a középkori Magyarország is volt, különösen nagy értéket képviseltek a római szarkofágok, amelyek temetkezési célú használatát csak uralkodók és szentek síremlékeinél tudjuk kimutatni a középkorban. Talán ilyen céllal került egy római szarkofág a Heves megyei Abasárra, a harmadik magyar király, Aba Sámuel temetésnek helyszínére, ám a rendelkezésünkre álló adatok még hiányosak, így egyelőre mindössze hipotéziseket fogalmazhatunk meg az abasári római szarkofágtöredékről.

Gróf Péter: A római limes visegrádi emlékei és a Dunai Limes – UNESCO Világörökség program

A limes Esztergom és Visegrád közötti 24 km-es vonala a késői császárkorban Pannonia legjobban megerősített határszakaszává vált. Visegrád római emlékeinek kutatása 50 éves múltra tekint vissza. A 10 ismert limes építmény (8 őrtorony, 2 erőd) a történeti-régészeti jelentőség, kutatótsága, feldolgozottsága, tulajdonjoga, műszaki állapota, közvetlen környezetével való kapcsolata, megközelíthetősége, műemléki védettsége, bemutathatósága, hasznosítása szempontjából igen tarka képet mutat. Az előadás során a világörökség program szempontjából (is) ismertetjük Visegrád limes objektumainak esetenként sanyarú, de mindenképpen reményteljes állapotát.

Tóth János Attila: Rómaiak a Dunában

A *Ripa Pannonica* esetében mindenki számára evidencia, hogy a határvédelmi rendszer és a Duna szoros kapcsolatban álltak egymással. Amikor azonban a részleteket szeretnénk megvizsgálni, hamar kiderül mennyire hiányosak az ismereteink. Jelentős folyószakaszokon lényegében nincs ismeretünk arról, milyen is volt a római kori Duna, vagyis hol volt valójában a *Ripa* vonala. Az előadásban az eddigi ismereteket szeretném röviden összefoglalni, egyúttal bemutatni a folyami régészeti kutatásokban rejlő lehetőségeket. Szigetújfalu kapcsán egy régi-új kikötőerődre hívom fel a figyelmet. Bemutatok továbbá néhány római korra is releváns folyami régészeti kutatási eredményt.

Tokai Zita Mária: Kora császárkori temető Hévíz határában

A 76-os út Hévízt elkerülő tervezett szakaszának nyomvonalán 2009-2010 között a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat munkatársai – ásatásvezető: Tokai Zita Mária, konzulens: Horváth László – végezték el a megelőző régészeti feltárást. Alsópáhok-Hévízdomb I-II. lelőhely észak-dél irányban mintegy 600 m hosszan nyúlik el a Hévíz domb nyugati lejtőjén, az egykori Balaton öblének partján

A lelőhely legészakibb részén került felszínre a kora császárkori (1-2. század) temetőrészlet hat hamvasztásos sírja. Közülük többenél is megmaradt a négyszögű sírkertek nyoma, az „L” alakú kerítőárok részlete, néhánynál pedig az azon belüli sírépítmény cölöphelyei is. A sírokba helyezett mellékletek nagyon jól reprezentálják a flavius-kori Pannónia társadalmi és etnikai viszonyait. A napvilágra előkerült észak-italiai importáruk mutatják, hogy az elhunytak a társadalom tehetősebb rétegéhez tartozhattak és hozzátartozóikkal együtt aktív résztvevői lehettek a diagonális úton zajló élénk kereskedelemnek. Ezen kívül a temetkezési szokások egy része is itálikus eredetű (pl. mécses, pénz sírba helyezése), másik része viszont egyértelműen a bennszülött keltákhoz kapcsolható (pl. fegyverek, eszközök sírba tétele, a vaddisznó-kultusz jelenléte).

A temető szorosan kapcsolódik Keszthely környékén koncentrálódó lelőhelyekhez: Keszthely–Újmajorhoz, Keszthely–Dobogóhoz, Cserszegtomajhoz, Zalavárhoz.

Ottományi Katalin: Késő római sírcsoportok Pátyon

Páty, Malom-dűlőben 1997-ben, az M1-es autópálya két oldalán, logisztikai park építését megelőző feltáráson, egy több száz síros temető került napvilágra. A római korban belül a temetkezés folyamatos volt az 1. századtól az 5. századig. A késő római temetkezések nem alkotnak egy összefüggő temetőt, hanem több eltérő korú sírcsoportokat lehet elkülöníteni. E négy csoport sírformáinak, mellékleteinek, rabolt sírjainak stb. összehasonlítása során lehetőség nyílik időrendi és gazdagságbeli különbségek megállapítására. Az eredmények nem teljesek, mivel a temetőt kettévágta az M1-es autópálya s alatta sok sír elpusztulhatott. A temetkezés a római teleppel párhuzamosan folytatódott észak (Páty) felé, ez a része még egyelőre a föld alatt van.

Lassányi Gábor: Temető a Duna partján - Kutatások az aquincumi polgárváros keleti nekropoliszában

Aquincum polgárvárosának keleti (gázgyári) temetője Pannonia eddig feltárt legnagyobb sírmezője. A 19. század óta ismert lelőhely valódi jelentősége, kiterjedésének nagysága az elmúlt évtizedben vált ismertté, amikor a Graphisoft Park fejlesztéséhez kapcsolódó feltárások során, több mint 1500 temetkezés feltárára került sor. Az előadás ezeknek a kutatásoknak előzetes eredményeit foglalja össze, bemutatva a Kr. u. 1-4. századig használt nekropolisz legfontosabb sírtípusait, mellékleteit, és beszámol néhány különleges temetkezési szokásról is.

Dr. Kiss Péter – Nyerges Anita: A szombathelyi Járdányi Paulovics István Romkert újabb kutatásai

Az 1938-ban meginduló *savariai* feltárások eredményeképpen került sor 1943-ban a Járdányi Paulovics Romkert átadására. A Romkert *Savaria* korai és kései településperiódusának egyaránt őrzi emlékeit, legrepresentatívabb elemei mindazonáltal az uralkodói fogadóteremmel és az oktagonális épületcsoporttal kibővített késő császárkori helytartói palota maradványai. Az előadás célja a Romkert területén zajló 2005 – 2011. évi kutatások és azok eredményeinek bemutatása.

2005-ben megelőző feltárás keretein belül került sor az ún. *Oktagon* belső központi és két külső, karéjos helyiségének feltárására. (Sikerült megfigyelni az épület fűtési rendszerét és lehetőség nyílt a központi helyiség eredeti magasságára vonatkozó következtetéseket tenni.) 2010-2011-ben sor került az *Oktagon* és az azt körülvevő folyosó falfestményeinek vizsgálatára. A szombathelyi székesegyház szentélyének és Madonna-kápolnájának építése során az *Oktagon* jelentős része elpusztult, a nagy kiterjedésű összeállított felületek hiánya ellenére a falfestmények készítményei, a díszítmények és az egyes mezők motívumai rekonstruálhatóak voltak. A legutóbbi évek feltárásainak zárófejezeteként 2011-ben a Kollégium nyugati fala mellett, a 4. századi palota előcsarnokának egy kisebb részletére bukkantak az ásatók.

Hódi Attila: Legújabb adatok a savariai Iseum építéstörténetéhez

A Savaria déli külvárosában fekvő Isis szentély azonosítása és feltárásának első szakasza Szentlélek Tihamér nevéhez fűződik. Az 1955-63 között zajló régészeti kutatás eredményeképpen Vákár Tibor és Hajnóczy Gyula segítségével megszülettek az első rekonstrukciós kísérletek. Az Isis szentéllyel kapcsolatos publikációk számos kérdést vetettek fel a szakma számára. Tóth István 1997-ben megjelent cikkében foglalta össze az Isis szentély kutatásának eredményeit és problémáit. Sosztarits Ottó 2001-ben megkezdett hitelesítő ásatásai ezekre a kérdésekre próbáltak válasz találni. Az utóbbi tíz év kutatási eredményei alapján egy teljesen új képet kaptunk a szentélyről.

Előadásomban összefoglalást szeretnék adni az Iseum épületgyűjtését érintő kutatási eredményekről. Ezen belül részletesen kitérek a szentély épülettömegének újraértelmezésére, illetve a korábban nem ismert csatornarendszerre. Végül bemutatom a jelenlegi ismereteink alapján Sosztarits Ottó, Mráv Zsolt és Dr. Vasáros Zsolt által készített rekonstrukciós látványterveket.

Tímár Lőrinc: Térszervezés a római lakóházépítészetben

A római provinciális lakóépületek csoportosítása – az épületek fennmaradási állapotából fakadóan, egyéb lehetőségek hiányában – szinte kizárólag alaprajzi sajátosságaik kapcsán tűnik lehetségesnek. A komplexebb lakóházak besorolása azonban Pannonia esetében elég nehéz feladatnak tűnik: viszonylag kevés teljes és építési fázisok szerint elkülönített alaprajz került eddig közlésre, így – csak önmagában a pannoniai anyagot elemezve - a főbb épülettípusok időbeni és térbeni eloszlása sem követhető igazán. Az egyik lehetséges megoldást a más provinciák építészetével való összehasonlítás jelentené, egy olyan kronológiai-stilisztikai váz létrehozása, amelybe beilleszthetőek a pannoniai lakóházak is.

Horti Gábor: A Római Birodalom határvédelmének mélységi tagozódása, kérdések és problémák

A Római Birodalom határvédelmének strukturális összetételével kapcsolatban számos kérdés merülhet fel. A mélységi védelem koncepcióját az angolszász szakirodalom vetette fel, azonban az ott kidolgozott teóriák számos ponton megkérdőjelezhetőek. Előadásomban szeretném felvázolni a mélységi védelem szerkezetét, néhány változatát, mely a kis-ázsiai, illetve az európai provinciákat állítja párhuzamba. Ezen felül szó esik a *ripa sarmatica* határvédelmi hálózatának mélységi tagozódásáról, illetve a mélységi védelem adoptálhatóságáról a fent említett határszakaszra. Az előadás tárgyát képezi még a védelmi rendszer problémakörének ismertetése is.

Szabó Máté: Nem romboló régészeti módszerek alkalmazása a pannoniai villakutatásban

Pannonia villagazdaságairól a topográfiai kutatások és a régészeti feltárások szolgáltatottak alapvető adatokat, de egyre gyarapodó információval rendelkezünk a nem romboló régészeti módszerek alkalmazása által is. A Pécsi Légirégészeti Téma egyre több olyan légi felvétellel rendelkezik, mely római épületről, szerencsésebb esetben a villagazdaság tágabb környezetéről és szerkezetéről is nyújt információt. A felvételek számának növekedését azonban mindeddig nem követte kiterjedt kutatás. Előadásomban – az utóbbi évek eredményei mellett – egy Pécs közelében fekvő, 2008-ban felderített római villagazdaság kutatás-módszertani hátterét, valamint az elért eredményeket kívánom bemutatni.

Eke István: Késő római villa Badacsonyan

„Már egészen lenn a hegy tövében, Eszterházy herceg pinceépülete alatt a Balaton mentén fekszik az ú.n. Paprét, hol Costenz Vilmos bérlő, midőn 1895-ben mint útmester az arra menő árkot készítette, alapfalakra akadt. Hogy római épületnek kellett ott állni, azt a lépten-nyomon található tégladarabok is bizonyítják”.

Ez a pár sor az első említése annak a római kori épületegyüttesnek, melynek kutatását az elmúlt két évben végeztük el.

A kutatás kiindulópontja a szakirodalmi adatok mellett, egy 2008-ban végzett geofizikai kutatás, mely alapján 10 kutatóárkot húztunk azon a területen, ahova egy négy csillagos hotelt terveztek. A próbafeltárás eredménye – több korszak leletei mellett – az a két római kori kőépület, melyek kiterjedését és alaprajzi tisztázását 2011 tavaszán végeztük el. Az 1. épület egy sarokrizalitos vagy két saroktornyos típus, a 2. épület alaprajzát tekintve egy általánosan használt téglalap alakú épület. A villaépületek formája és az épületekben talált jelenségek, leletek következtetni engednek a házak egykori funkciójára is. Az omladékban és az épületek használati szintjén talált érmek alapján a villa a 4. század első harmadában épült, és a 360-370-es években hagyhatták fel.

Előadásom ennek, a Badacsony déli lejtőjén fekvő római kori villagazdaságnak a bemutatásával, és az előkerült római kori leletanyag értékelésével foglalkozik.

Pánczél Szilamér: Üvegtárgyak tanúsága egy színházból

Az előadásomban az Apollóniában zajló német-albán kutatóprojekt keretében végzett színházfeltárásokból származó üvegtárgyakat szándékozom bemutatni. Az Adriai tenger albániai szakaszára vonatkozólag nagyon kevés publikáció foglalkozik a császárkori üvegtárgyak használatával, mely lényegesen megnehezíti a tágabb összefüggések vizsgálatát. A stratigráfiai egységek, és a forma és a funkció alapján elemzett töredékes üveganyag rávilágít az itt használt üvegedények spektrumára, de értékes információkat szolgáltat az épületegyüttes kronológiáját és térhasználatát illetően is.

Rupnik László: Sírköveken ábrázolt vasszerszámok Pannoniából

A Római Birodalom nyugati területeiről, elsősorban Itáliából és Galliából számos olyan faragott sírkövet, illetve síremléket ismerünk, amelyen az elhunyt mesterségéhez köthető szerszámokat ábrázoltak. Ezek között jelentős mennyiségben találhatóak meg a vas, vagy vassból is készített példányok. A forrástípus jelentőségét – érthető módon – számos kutató felismerte, elegendő, ha csak Gerhard Zimmer alapvető monográfiájára gondolunk. A hazai kutatók közül Nagy Lajos volt az, aki több publikációjában is kitért a Pannonia területéről előkerült hasonló emlékekre. A vasszerszámok kutatása során ezt a forrástípust sem szabad figyelmen kívül hagyni, ezért kísérletet tettem ezeknek a faragott kőemlékeknek az ismételt áttekintésére és elemzésére. A gyűjtés több okból sem tekinthető teljesnek, ugyanakkor az általam eddig ismert 28 példány már elegendő arra, hogy bizonyos képet alkossunk ennek a temetkezési szokásnak Pannoniában történő megjelenéséről.

Sóskuti Kornél - Sz. Wilhelm Gábor: A Felgyő–Kettőshalmi-dűlő lelőhelyen előkerült szarmata település (2-5. század) római készítésű kerámiaanyaga

A Csongrád megye északi részén található, régészeti szakirodalomból már régóta ismert, Felgyő település közelében egy regionális hulladéklerakó telep létesítéséhez kapcsolódóan 2006-2007 folyamán megelőző feltárást elvégzésére volt szükség. A több mint 110.000 m² nagyságú építési területen őskori (neolitik és bronzkor), római és népvándorlás kori településnyomok valamint néhány szarmata, avar sír és egy Árpád-kori temető került elő.

Az előadásban a lelőhelyen feltárt szarmata településrészlet római leletanyagának a bemutatása látható. Az előkerült terra sigillata, amphora és festett római kerámialeletek a római-szarmata kapcsolatok jellegének és intenzitásának a korszakon belüli fázisonkénti vizsgálata mellett a lelőhely abszolút kronológiájának meghatározásához is nélkülözhetetlen információkkal szolgál.

Prohászka Péter: A vérteskethelyi (Komárom-Esztergom m.) 4. századi éremlelet: lehetőségek a rekonstrukcióra

A levél- és adattári kutatások gazdag forrásanyagot kínálnak a *Fundmünzen der Römerzeit in Ungarn* kötetek elkészítéséhez. Különösen akkor, ha a kincsleletről csupán

szükszavú híradás olvasható a szakirodalomban illetve az érmek nem jutottak közgyűjteménybe. Az előadásban az 1871-ben Vérteskethelyen előkerült és 951 db bronzból álló éremlelet vizsgálatán keresztül mutatom be azokat a lehetőségeket, mellyel a leletek rekonstrukciója, majd értékelése elvégezhető. A vérteskethelyi lelet jelentőségét növeli, hogy a Licinius és Nagy Konstantin közötti politikai és katonai küzdelmek idején került elrejtésre. Így kitérek a cibelei csata idején, majd az azt követő években elrejtésre került érem- és kincsleletekre.

Torbágyi Melinda: Pénzforgalmi kutatások a római kori Magyarországon

Minden pénzforgalmi kutatás alapja a minél szélesebb adatbázis összeállítása, melyben az éremanyag azonos módon meghatározva szerepel, hogy különböző kisebb-nagyobb területi egységek (provinciák vagy akár vicusok, villák) éremanyaga összehasonlítható legyen. Az egyes települések, temetők, kincsleletek éremanyagát előbb vagy utóbb rendszerint közlik, de a meghatározások mértéke, a meghatározáshoz használt katalógusok nem azonosak, s így az összehasonlító elemzések nagyon nehézkesek, sokszor lehetetlenek. Ezt ismerte fel már az 50-es években a német kutatás és indította el a *Fundmünzen der römischen Zeit in Deutschland* sorozatot. Ehhez a munkához később számos állam csatlakozott hasonló összeállításokkal, Magyarországon a 70-es évek közepétől kezdtünk el hasonló munkákat megjelentetni. A kiindulópontot a 70-es években a Pannonia foglalása körül viták jelentették. Az Actában évente megjelenő *Fundmünzenbericht*-ek az új ásatások éremanyagát tették közzé, majd 1990 után megjelent 3 összefoglaló kötet is, mely három megye többé-kevésbé teljes római kori éremanyagát tartalmazta. A munka azonban 21. század elejére különböző okok miatt nagyon lelassult, bár nem szűnt meg. A folytatáshoz viszont a hazai régész társadalom közreműködése, együttműködése is szükséges.